

MOZAIK, nadgrobna ploča dječaka Aurelijana iz Salone, III. st. Split, Arheološki muzej

ulazu u jezgru naselja nalazi se vanjski gradski trg na kojemu se sastaju ulice predgrada; sa S strane prilaz trgu brani renesansni bastion s gradskim vratima (1539–47); na monumentalnome pročelju bivše gradske palače očuvane su romaničke bifore (XIII. st.); gradska loža (XVII. st.), otvorena s triju strana, smještena je poput vidikovca na platou jedne bivše obrambene kule. Na gl. trgu, u središtu naselja, nalazi se romaničko-gotička zvonik-kula s nazubljenim prsobranom na vrhu (XIII/XIV. st.) i renesansna palača—kaštel, s pregradnjama iz XVI–XIX. st. Ispod cijeloga središnjega trga nalazi se spremište javne cisterne; ušćuvana kamena grla s gradskim grbom u reljefu potječu iz XIV. i XV. st. — Župna crkva Sv. Stjepana velika je jednobrodna građevina s poč. XVII. st. građena još u oblicima kasnorenesansne palladijske arhitekture. Slika *Posljednja večera* u svetištu pripisuje se Stefanu Celestiju (XVII. st.); mramorni kipovi na gl. oltaru kvaliteta iz barokni rad venec. kipara Francesca Bonazze iz 1725; vrijedan je rezbarski rad barokni naslonjač (XVIII. st.); slike na stropu izveo je krajem XVIII. st. neoklasicist Giuseppe Bernardino Bisson; orgulje su rad Gaetana Callida (Venecija, XVIII/XIX. st.). Među srebrnom opremom crkve ističu se pozlaćeni pokretni oltarić s reljefima Raspeća i svetaca (gornjotal. rad iz druge pol. XIV. st.), procesijski križ iz XIV. st. s ukrasom na dršci iz XV. st., kalež s ukrasom u emajlu (XV. st.), pacifikal (1606), relikvijar (XVII. st.) i svijećnjaci (iz 1714. i 1739). — U Motovunu djeluje Likovna galerija s fundusom djela suvremenih umjetnika.

LIT.: A. Mohorović, Prikaz i osnovna analiza nekih istaknutih urbanističkih i arhitektonskih objekata na području sjeverozapadne Istre, *Bulletin JAZU*, 1954, 5–6. — M. Perišić, Djela obrađenog metala u sakralnim objektima Istre, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 1981, 4–5. — Horvat—Matejčić—Priatelj, *Barok*. — J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992.

Iv. Mat.

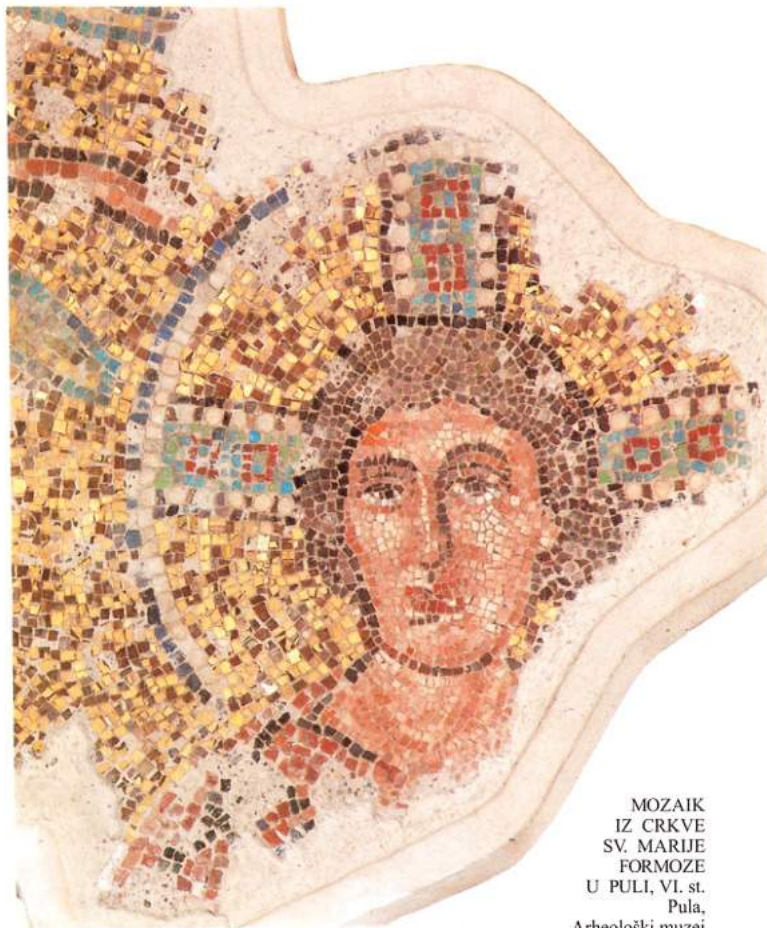
MOVRIN, Zlatko, fotograf (Bosanski Brod, 1. XII. 1920 — Zagreb, 22. I. 1981). Fotografijom se bavi od 1950. Začetnik je tzv. industrijske fotografije; snimao je strojeve s namjerom da u odabranom motivu otkrije estetsku dimenziju. Samostalnu izložbu »Svjetlo i čelik« priredio je u Zagrebu 1955.

MOZAIK, tehnika ukrašavanja podova i zidova sitnim kockicama od kamena, cigle ili stakla položenim na podlogu od žbuke. Najstariji poznati primjerci mozaične umjetnosti na Sredozemlju datiraju se oko ← 400. U Grčkoj, Maloj Aziji i Siciliji izvedeni su u tehnici neobrađenih oblutaka koju su poslije Rimljani nazivali *opus barbaricum*. Prikazuju mitološke scene, prizore lova, te biljne i geometrijske ukrase često po uzoru na motive s oslikanih vaza. Na Sredozemlju ta se tehnika dugo zadržala, o čemu svjedoče mozaici s Delosa iz sred. ← II. st.

Novo razdoblje u razvoju mozaika počinje upotrebom rezanih kockica. Materijal i dalje ostaje prirodni kamen, posebno mramor zbog lake obrade i punine boje. U ← III. st. nastaju poznati mozaički centri, a javljaju se i prva imena majstora poput Sososa u Pergamu, Hephaisstona i Asklepiadesa iz Fenicije. U istomu se razdoblju pojavljuju i dvije različite mozaičke tehnike: *Opus tessellatum* i *opus vermiculatum*. Vermiculatum je raden od sitnih kockica međusobno čvrsto spojenih. U toj su se tehnici često izrađivale slike-amblemi koji su se ugrađivali u ornamentalni okvir od tessellatuma. Tessellatum je izveden od kockica nejednake veličine i formata tako da je podloga često vidljiva.

U kasnorepublikansko doba druge pol. ← II. st. prenosi se umjetnost mozaika u Rim. Za razliku od grčko-helenističkih mozaika, rimski je m. potčinjen prostoru. Uokviren bordurom koja ga odvaja od zida, dobiva karakter prostirača, a figuralni prizori, premda plastično oblikovani, uklopljeni u stroge geometrijske sheme kompozicije gube iluzionistički dojam. Stoga se podne slike »Aleksandrova bitka« u Napulju ili prikaz »nepomenjena poda« smatraju kopijama grčkih izvornika.

Tijekom I. st. prevladava novi monokromni stil koji vrhunac doživljava u II. st. a ograničen je uglavnom na Italiju. U II. i III. st. ponovno se veća važnost pridaje boji i velikoj figuralnoj kompoziciji koja se umeće u složeni sustav kružnica, kvadrata i poligona. Od III. st. nastaju pretežno zidni mozaici ali i podni mozaik ostaje sve do VI. st. čest umjetnički izraz. Najbolji su primjerci iz toga razdoblja mozaici Teodorove bazilike u Aquileji iz 320. i mozaici Velike palače u Carigradu iz V. i VI. st. Poslije 313. uz poganske teme pojavljuju se starozavjetni biblijski motivi odliku-

MOZAIK
IZ CRKVE
SV. MARIJE
FORMOZE
U PULI, VI. st.
Pula,
Arheološki muzej

jući se slikovitim stilom u duhu helenističke umjetnosti. U V. st. nestaju s podova figuralni prikazi, vjerojatno u vezi s ediktom Teodozija II. iz 427. o zabrani prikazivanja svetih likova na podovima. U drugoj pol. V. st. prevladava ornamentalni stil u kojemu se stilizira i figura.

U kršć. doba mozaik je omiljeni dekor reprezentativnih sakralnih građevina. Zahvaljujući velikom broju radionica, m. postaje pristupačan svim slojevima. O tome svjedoče zavjetni natpisi na podovima bazilika s

imenima crkv. i javnih djelatnika ali i običnih građana. Najljepši primjeri iz rane faze zidnih mozaika (IV. i V. st.) očuvali su se u rim. bazilikama Santa Maria Maggiore, Santa Prudenziata i Santi Cosma e Damiano.

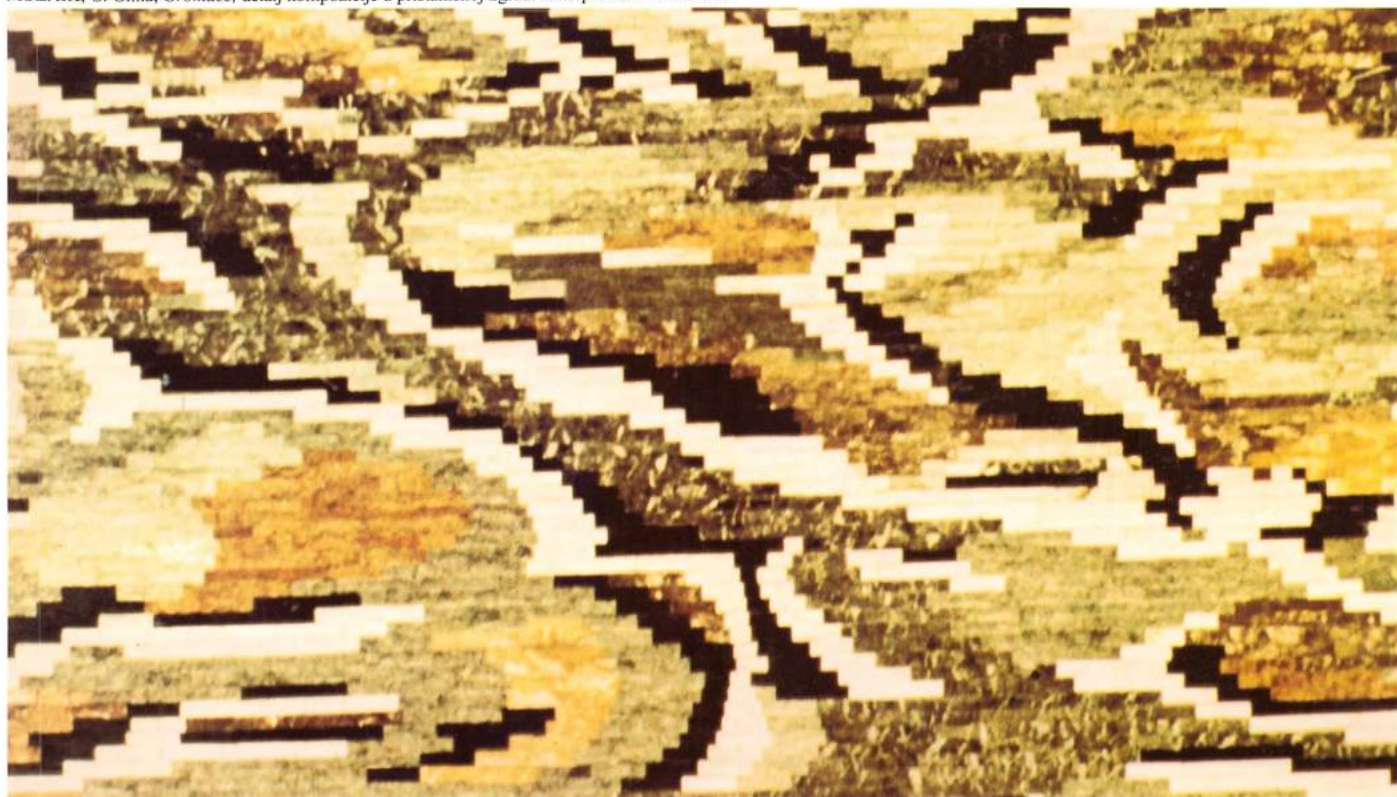
Od Justinijana I (VI. st.) počinje sjajan razvoj mozaičke umjetnosti na biz. dijelu Sredozemlja. Najbogatiji ciklusi nastali su u carskoj rezidenciji u Ravenni, a u Carigradu najstariji mozaici potječu iz IX. i X. st. (Sv. Sofija). Od toga doba Bizant je uspješno riješio problem mozaika kao monumentalne dekoracije prostora. U XIII. st. prevladava na mozaiku utjecaj slikarstva. Tijekom XIV. st. postupno se napušta skupocjena tehnika, čime završava višetisućljetni razvojni put umjetnosti mozaika.

Potvrđeni mnogobrojnim arheol. otkrićima, mozaici u Hrvatskoj svjedoče o importu, prihvatanju i oponašanju likovnih formi u stilskom razvoju, ali i o lokalnom stvaralaštvu, čak s određenim izvornim doprinosom. Rasprostranjenost nalaza nije, međutim, ujednačena na cijelom području Hrvatske. Najveći broj koncentriran je na jadranskoj obali, dok se u kontinentalnim krajevima svodi na svega nekoliko primjera: rimska vila u Benkovcu kraj Okučana iz III. st., terme u Varaždinskim Toplicama, rimska vila u Orliću kraj Knina iz II–IV. st. i još neke. Cvjetanje mozaičke umjetnosti na Jadranu u vezi je s njegovom urbanizacijom potkraj I. i u prvoj pol. II. st., kada se razvija intenzivna likovna djelatnost s novim ukusom za dekoraciju. Grad i bogata aristokracija naručitelji su raskošnih umj. djela kojima obiluje primorje od antike do biz. doba. U urbanom tkivu mnogih istočnojadranskih gradova očuvali su se u kronološkom slijedu bogati arheol. slojevi s mozaicima, nerijetko »in situ«. Pula, Poreč, Zadar, Solin samo su neki od središta gdje je umj. i obrtnička razina spomenika često ravna dosezima Rima, Pompeja, Ostije, poslije i Ravenne.

Iz razdoblja grčke kolonizacije na Jadranu nema potvrđenih nalaza te vrste, premda postoje djela s izrazitom helenističkom tradicijom poput figuralnog mozaika s prizorom kažnjavanja Dirke u Puli ili pjesnikinje Sapho u Solinu iz III. st.

Najbogatije i za proučavanje ant. mozaika I. i II. st. jedinstveno područje unutar Hrvatske je istarski poluotok, gdje tehnika doživljava svoj procvat za vladavine Flavijevaca a razvija se u doba Antonina i Severa. Pod snažnim utjecajem jakoga mozaičkog centra u Aquileji prevladava crno-bijeli rim. mozaik dekorativnoga sustava s amblemima. Na širem području Istre (osim oratorija u Poreču i mozaika s Dirkom u Puli) nalazi ranog polikromnog mozaika nisu evidentirani. U gradskim vilama Pule i ladanjskim zdanjima njezina agera otkriveni su mnogobrojni mozaički

MOZAIK, O. Gliha, *Gromače*, detalj kompozicije u pristanišnoj zgradi zrakoplovne luke na Krku

podovi poput onoga sa simetrično postavljenim paunima na vazi iz II. st. (danas u Arheološkomu muzeju) ili velikoga mozaika s realistički prikazanim gradskim zidinama. Amblem s prikazom usnulog Bakusa s Brijuna, nalazi iz Valbandona, Izule, Barbarige i dr. zaokružuju bogatstvo inventara istarskih ant. mozaika.

Vrijedni primjeri sačuvali su se i u Zadru s okolicom, na kopnu i otocima. Od Dikla do Nina, na Dugom otoku, u Mulinama na Ugljanu pronađeni su na podovima villa rustica, terma i mauzoleja. Posebno su zanimljivi polikromni figuralni mozaici iz I–II. st. s prizorima borbe gladijatora u Ninu, crno-bijeli mozaik iz II–III. st. s četiri živahna antropomorfna dupina iz Zadra, kao i monokromni veliki »in situ« sačuvani geometrijski mozaik, iz istoga vremena, na prostoru Citadele.

U Salonu tijekom II. i III. st. nastaju djela u duhu helenističke tradicije. Velike kompozicije iz pretorijanske palače, slikovitoga kolorita s prikazima Tritona, Orfeja, Apolona svjedoče o visokim dometima jedne lokalne radionice. Mozaik s pjesnikinjom Saphom, okruženom s devet muza, u bogatom ornamentalnom okviru mogao bi pripadati kraju III. st. Zanimljiv i u antici prilično rijedak tip sepulkralnog spomenika je mozaik s realističkim portretom umrloga dječaka Aurelija Aurelijana iz istoga vremena.

Mnogobrojni mozaički nalazi iz IV. i V. st. od Istre preko Raba i Novalje do Šolte i Hvara ili Mljeta omogućuju da se i na Jadranu toga doba prati razvitak dekorativne koncepcije mozaika ali i samoga stila. Na mozaicima Vrsara, porečke Predeufrazijane, crkve Sv. Tome u Puli još je jaka ant. tradicija. Dekorativni tepisi s naglašenom središnjom kompozicijom nižu se jedan do drugoga. U V. i VI. st. strogi geometrijski motivi djelomično se preoblikuju u uzorke s pletenicama. Poticaji za to dolaze sa Sredozemlja gdje uokviren pletenicama živi svijet bogate figuracije. Za jadransku obalu, kao uostalom i za cijeli tal. krug, u V. st. karakteristična je odsutnost figurálnih prikaza. O tome svjedoče salonitanske bazilike na Marusincu i Kapljuču. Na Marusincu u bazilici Sv. Anastazija kombinacijom kružnica, oktogona i različitih geometrijskih motiva izatkan je tepih istočnjački raskošna kolorita. Uništeni figurálni m. iz katekumeneuma bazilike urbane, s tekstom iz 42. psalma, donekle može predočiti m. iz V. st. na podu sakristije zadarske katedrale sa živahnim polikromnom kompozicijom dvaju jelena simetrično postavljenih oko vaze.

Iz VI. st. očuvala su se na hrv. obali dva značajna spomenika. Vrsnoćom prednjači stakleni i kameni zidni m. s prikazom Krista iz grobne kapele Sv. Marije Formoze u Puli. Mozaici u glavnoj i bočnim apsidama porečke Eufrazijane koncipirani su prema biz. ikonografiji ali im je izvedba zasićena ant. tradicijama. Središnje mjesto zauzima ktitorska kompozicija. Ispod prikaza teče Eufrazijev donatorski natpis, dok su niže, s mnogo čari i pojedinosti, prikazani prizori iz života Bl. Dj. Marije – Navještenje i Pohodjenje. U obje bočne apside smještene su kompozicije s prikazom mladoga Krista. Posljednji ostaci podnih mozaika Eufrazijeve bazilike nestali su 1880, kada je postavljen novi pod. Tek slabi tragovi preostali su od nekoć bogata mozaičkog ukrasa gornjega dijela crkv. pročelja. Po narudžbi biskupa Otona 1272. bazilika je dobila i monumentalni ciborij na kojemu su venec. majstori ponovili u mozaiku prizor Navještenja, a na bočnim stranama prikazali likove patrona katedrale i grada.

Premda se nisu sačuvali, u dokumentima iz XII. st. spominju se mozaici zadarske crkve Sv. Krševana. U gl. apsidi nalazila se scena Deisisa ispod koje je prema biz. ikonografiji bilo prikazano dvanaest apostola.

Osnivanjem papinskoga Instituta za mozaik 1825. malo-pomalo oživljava mozaička umjetnost, osobito u doba historijskih stilova i secesije. U skladu s težnjama moderne umjetnosti, nastala su pedesetih godina XX. st. zanimljiva ostvarenja u mozaiku. Među djelima hrv. umjetnika ističu se radovi O. Glihe, E. Murtića, J. Botterija-Dinija i dr.

LIT.: F. Bulić, Scavi nella basilica episcopalis urbana a Salona durante gli anni 1903. e 1904, *Bullettino ASD*, 1909, 27. – W. Gerber, *Altchristliche Kultbauten Istriens und Dalmatiens*, Leipzig 1912. – F. Bulić i Lj. Karaman, *Palača cara Dioklecijana u Splitu*, Zagreb, 1927. – E. Dyggve, *Recherches à Salone*, I, København 1928. – B. Malajoli, *La Basilica Eufraziana di Parenzo*, Padova 1943. – M. Mirabella Roberti, *Il Duomo di Pola*, Pola 1943. – Isti, *La sede paleocristiana di Orsera*, Trst 1944. – M. Šuić, *Arheološka istraživanja u Mulinama na otoku Ugljanu*, *Ljetopis JAZU*, 1957, 64. – A. Šonje, *Ranobizantinska bazilika sv. Agneze u Muntajani kod Poreča*, *Jadranski zbornik*, X, Rijeka–Pula 1976–78. – B. Ilaković, *Apsidni mozaik starokršćanske bazilike u Novalji*, *Materijali*, XVIII, Bitolj 1978. – V. Jurkić-Girardi, *Prilog za studijsku sintezu o antičkim mozaicima Istre*, *Dometi*, 1981, 51. – F. Oreb, *Starokršćanska bazilika u Grohotama na Šolti*, *Peristil*, 1983, 26. – B. Marušić, *De la cella trichora au complexe monastique de St. André a Betika entre Pula et Rovinj*, *Arheološki vestnik (Ljubljana)*, 1986, 37. – P. Vežić, *Rezultati istraživanja na prostoru Citadele u Zadru*, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 1990, 16. – Isti, *Rezultati istraživanja u prostoru sakristije do katedrale u Zadru*, *Diadora*, 1990, 12. N. Či.

F. MRAZ, *Zima*, Zagreb, Moderna galerija

MRAVINCI, selo nedaleko od Splita. Na lok. *Glavičine* otkopano je (1938) starohrv. groblje na redove sa 115 grobova iz razdoblja IX–X. st. U grobovima građenima od kamenih ploča nađeni su brojni prilozi – naušnice, prstenje, pločice s pojasa i dr.

LIT.: Lj. Karaman, *Iskopine društva »Bihaća« u Mravincima i starohrvatska groblja*, *Rad JAZU*, 1940, 268. – D. Jelovina, *Starohrvatske nekropole*, Split 1976.

MRAZ, Franjo, naivni slikar (Hlebine, 4. IV. 1910 – Brežice, 26. X. 1981). Završio četiri razreda osnovne škole, radio kao napoličar. Kao samouki slikar pojavljuje se 1930. Počinje akvarelima, nastavlja crtežima i uljanim slikama na platnu i staklu. Upoznaje, zajedno s I. Generalićem, slikara K. Hegedušića, koji mu omogućuje da izlaže u Zagrebu kao gost na III. izložbi grupe »Zemlja« (1931). Poslije organizira skupinu seljaka slikara s kojom izlaže u Zagrebu, Karlovcu, Varaždinu, Kragujevcu, Čačku i Beogradu. Njegov slikarski rad do 1941. nosi izrazito socijalno obilježje (*Oranje*, 1936; *Verestuvanje*, 1940). Nakon izbijanja II. svj. r. odlazi u partizane, gdje radi propagandne plakate (*Sakrivanje žita*, *Tifus*), crta ilustracije za partizanski tisak, likove boraca i događaje iz borbe. Rat i često susretanje sa smrću upućuju ga na nove sadržaje i naglašenu ekspresivnost. Tema rata i poslije je prisutna u njegovu stvaranju, a potom se vraća motivima sela i zemlje. Neko je vrijeme radio u duhu socijalističkoga realizma (mapa crteža *Omladinska pruga*, 1947; *Gradnja željezničke pruge*, 1948). Od 1950. živio u Beogradu, ali je ostao slikar Podravine, njezinih ljudi i krajolika (*Ljeto*, 1967; *Jutro*, 1973; *Pogodba*, 1974). Njegov izraz, koji se postupno udaljio od »hlebinskoga« načina, istodobno je lirski i dramatičan. Kompoziciju gradi sukobljenim dijagonalama, koje pojačavaju dojam prostora, a između tonski usklađenih dijelova slike ističu se naglasci otvorenijih boja. Samostalno je izlagao u Zagrebu (1935, 1949), Koprivnici (1935, 1956), Beogradu (1956, 1961), Zemunu (1959), Bruxellesu (1961), Stockholmu (1961), Parizu (1967) i Ženevi (1972); sudjelovao je na bijenalu u São Paulu (1955), Edinburghu i Bratislavi.

LIT.: M. Hanževački, *Seljak u hrvatskom slikarstvu*, Nova riječ, 1938, 69. – B. Vižintin, *Izložba Franje Mraza*, Izvor, 1949, 12. – O. Bihalji-Merin, *Umetnost naivnih*, Jugoslavija, 1959, 17. – B. Kelemen, *Naivno slikarstvo Jugoslavije*, Zagreb 1969. – V. Maleković, *Hrvatska izvorna umjetnost*, Zagreb 1973. – J. Depolo, *Hrvatska naivna umjetnost* (katalog), Zagreb 1992. R.

MRAZOVIĆ, Ladislav, književnik i publicist (Zagreb, 20. VII. 1849 – 30. VIII. 1881). Pravo studirao u Zagrebu, Pragu i Beču. Bio je tajnik Matice hrvatske. Pisao je i o lik. problematici; objavljivao u »Viencu« (1874–79) članke o stilovima, razvoju umjetnosti u Hrvatskoj, prvoj umjetničko-obrtničkoj izložbi u Zagrebu, J. Kloviću, A. Meduliću.

LIT.: I. Zahar, *Ladislav Mrazović*, Vienac, 1881.

MRDAKOVICA, arheol. lokalitet na uzvisini Velika Mrdakovica, SZ od šibenskoga Zatona. Na vrhu uzvisine nalaze se ostaci naselja opasana zidinama. Stambene su zgrade građene od klesanih kamenova povezanih glijnom. U pojedinim je zgradama nađen keramički materijal, ulomci staklenih posuda, nekoliko primjeraka nakita i dva komada novca, na osnovi kojih se naselje datira u I. st. U podnožju uzvisine otkrivena je velika